

АНОТАЦІЯ

Трутеня А. В. Виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2020.

Дисертацію присвячено проблемі виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Ретроспективний аналіз педагогічних, психологічних, філософських, соціологічних джерел дав змогу побачити розвиток ідей виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів людини у культурно-історичному розрізі й з'ясувати, що досліджувана проблема розглядається лише частково в контексті ціннісного ставлення до природи.

Уточнено зміст понять «цінність», «ціннісне ставлення», «водні ресурси» і запропоновано комплексне визначення поняття «ціннісне ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти» інтегративне особистісне утворення, що виявляється емоційно-позитивним ставленням до водних ресурсів, характеризується усвідомленням значимості для життєдіяльності людства та передбачає екологічнобезпечне і бережливе їх використання. Охарактеризовано структурні компоненти, що формують зміст зазначеного поняття: емоційно-оціночний полягає в усвідомленні на емоційному рівні значущості водних ресурсів для населення зокрема й держави в цілому; рефлексивний забезпечує пошук особистісного змісту як засобу подолання перешкод у збереженні водних ресурсів і їх раціональному використанні; когнітивний передбачає сукупність знань, уявлень, суджень про ціннісне ставлення до водних ресурсів; діяльнісний реалізується через готовність до участі в заходах, пов'язаних із збереженням і раціональним використанням водних ресурсів.

Проаналізовано й узагальнено вітчизняний, зарубіжний досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. В ході вивчення вітчизняного досвіду здійснено аналіз навчальних планів і програм для підготовки студентів спеціальностей «Водні ресурси та аквакультура», «Екологія», «Агрономія», «Професійна освіта (Технологія виробництва та переробка продукції сільського господарства)». Детальний розгляд планів виховної роботи засвідчив, що виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів є невід'ємною складовою екологічного виховання, яке реалізується за допомогою проведення різноманітних екологічних акцій, конкурсів, фестивалів, виховних годин, відзначення пам'ятних дат, екскурсій передовими господарствами, участі в аграрних виставках, залучення студентів до благоустрою території закладу вищої освіти, проведення лекцій та практичних занять, проходження навчальних і виробничих практик, вивчення

історії навчального закладу й держави загалом, організації зустрічей з успішними в аграрній галузі людьми. Аналіз досвіду зарубіжних країн (США, Німеччина, Японія, Польща, Англія, Італія, Франція, Китай) показав, що основу екологічної освіти та виховання університетів наук про життя становить сталий розвиток суспільства, удосконалення екологічного світогляду й культури особистості, бережливе ставлення до природних ресурсів. Вважаємо, що поєднання вітчизняного та зарубіжного досвіду сприятиме підвищенню ефективності виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Визначено та обґрунтовано критерії та відповідні їм показники вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. До мотиваційного критерію належать такі показники, як інтерес до водних ресурсів і до інноваційних технологій в аграрній сфері, усвідомлення потреби у якісній питній воді; до когнітивного – знання про водні ресурси, знання про їх стан у навколишньому середовищі; до емоційно-ціннісного – сприйняття води як життєво необхідного ресурсу, дбайливе ставлення до водних ресурсів; до діяльнісного – готовність до збереження водних ресурсів і бажання відстоювати свої права та громадську позицію, участь у заходах, присвячених збереженню й раціональному використанню водних ресурсів. Відповідно до зазначених критеріїв і показників виокремлено такі рівні вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, як високий, середній, низький.

Для діагностики рівня вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів, застосовано комплекс методів науково-педагогічного дослідження, зокрема вивчення документації аграрного закладу вищої освіти, педагогічне спостереження, анкетування, експерта оцінка, самооцінка.

Проведено констатувальний етап експерименту з метою визначення рівня ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. В експерименті взяли участь 432 студенти. На основі узагальнених результатів діагностики встановлено, що 26,62 % студентів (115 осіб) мають високий рівень ціннісного ставлення до водних ресурсів, 47,45 % (205 осіб) – середній рівень і 25,93 % (112 осіб) – низький.

Студентів із високим рівнем ціннісного ставлення цікавить стан водних ресурсів, вони усвідомлюють важливість потреби в якісній питній воді; мають ґрунтовні знання про водні ресурси й розуміють їх значущість; сприймають воду як життєво необхідний ресурс і дбайливо ставляться до неї; долучаються до заходів, присвячених збереженню водних ресурсів, і відстоюють свою громадську позицію. Студенти із середнім рівнем частково цікавляться станом водних ресурсів та усвідомлюють потребу в якісній питній воді; володіють несистемними знаннями про водні ресурси; індивідуальне усвідомлення

їх значущості має ситуативний характер; зрідка сприймають воду як життєво необхідний ресурс, і в окремих ситуаціях дбайливо ставляться до неї; інколи беруть участь у заходах, присвячених збереженню водних ресурсів, і частково відстоюють свою громадську позицію з цієї проблеми. Студентам із низьким рівнем стан водних ресурсів не цікавий, вони не усвідомлюють важливості потреби в якісній питній воді; мають фрагментарні знання про водні ресурси й не розуміють їх значущості; не сприймають воду як життєво необхідний ресурс і недбайливо ставляться до неї; не долучаються до заходів, присвячених збереженню водних ресурсів і не відстоюють свою громадську позицію з аналізованого питання.

На основі проведеного дослідження доведено, що для ефективності виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти важливо забезпечити використання таких педагогічних умов, як передача знань про водні ресурси студентам аграрних закладів вищої освіти; формування навичок екологічнобезпечної сільсько-господарської діяльності в процесі практичного навчання; використання інтерактивних форм і методів виховної роботи патріотичної змістовної спрямованості; залучення студентів аграрних закладів вищої освіти до суспільно-корисної праці й діяльності природоохоронних громадських організацій.

Обґрунтовано методику виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, яка складається з таких блоків – цільового (формулювання мети: виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти і реалізація поставлених завдань); змістового (сюди входять загальнолюдські, екологічні, громадянські, національні цінності); методологічного (застосування аксіологічного, особистісно-орієнтованого, антропологічного, діяльнісного підходів); процесуального (розрізняємо мотиваційний, інформаційний, формувальний, діяльнісний етапи й відповідні форми і методи виховання; у рамках блоку забезпечується впровадження визначених педагогічних умов); оцінного (включає критерії, відповідні їм показники та рівні вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти); результативного (досягнення поставленої мети).

Доведено, що використання таких форм і методів, як приклад, доручення, заохочення, змагання, бесіда, лекція, диспут, читання екологічної літератури, студентські конференції, вечори запитань та відповідей, зустрічі з відомими людьми, тематичні вечори, виховні години, тематичні екскурсії, гуртки, предметні тижні, екологічні квести, флешмоби, педагогічна вимога, громадська думка, привчання, тренінг, самовиховання, сприяють підвищенню рівня виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Проведено контрольний етап експерименту з метою порівняння рівня вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

контрольної групи з експериментальною групою, де проводився формувальний етап дослідження. Після реалізації методики виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів узагальнено результати педагогічного експерименту, які свідчать, що в експериментальних групах збільшилася кількість студентів із високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів на 13,30 % та зменшилася кількість студентів з низьким рівнем на 15,59 %.

Перевірено ефективність методики виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за допомогою критерію Пірсона χ^2 . Доведено, що $T_{\text{експ.}} > T_{\text{крит.}}$ ($16,943828 > 5,991$), тобто різниця між даними контрольних та експериментальних груп не є випадковою, а виникла внаслідок проведення формувального етапу дослідження, що доводить результативність впровадженої методики.

Ефективність виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти залежить від комплексного підходу та цілеспрямованої роботи. Результати експериментальної роботи засвідчили, що відбулися позитивні зміни у рівнях вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів завдяки розробленій методиці та реалізації зазначених педагогічних умов в освітньому процесі.

Ключові слова: виховання, ціннісне ставлення до водних ресурсів, критерії, показники, рівні вихованості, методика виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів, педагогічні умови, аграрні заклади вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Трутень А. В. Поняття «ціннісне ставлення особистості до водних ресурсів» у науковій літературі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2017. Вип. 267. С. 209–215.

2. Трутень А. В. Сутність і структура поняття «ціннісне ставлення до водних ресурсів студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище». Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2017. Вип. 277. С. 279–283.

3. Трутень А. В. Студенти університетів наук про життя та навколишнє середовище як особлива соціальна група молоді. Педагогічний альманах. 2018. № 37. С. 246–252.

4. Сопівник Р. В., **Трутень А. В.** Досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. Педагогічний альманах. 2018. № 40. С. 25–30. *(Здобувачем проаналізовано та узагальнено досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти).*

5. Трутень А. В. Критерії та показники вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентів аграрних закладів вищої освіти. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4. С. 150–154.

Стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

6. Трутень А. В. Діагностика вихованості ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2020. № 229. С. 45–48.

Тези наукових доповідей

7. Трутень А. В. Особливості екологічної освіти соціально-педагогічних концепцій Німеччини. Україна-Німеччина: горизонти освіти і культури: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 120-річчю Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 23–24 листопада 2017 року: тези доповіді. Київ, 2017. С. 137–138.

8. Трутень А. В. Проблеми використання водних ресурсів. Актуальні проблеми наук про життя та природокористування: IV Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Київ, 25–27 квітня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 99–101.

9. Трутень А. В. Ціннісне ставлення до водних ресурсів студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики

для університетів наук про життя: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 23–25 травня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 323–325.

10. **Трутеня А. В.**, Сопівник Р. В. Збереження водних ресурсів як основна мета виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентів аграрних закладів вищої освіти. Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26–27 жовтня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 32–34. *(Здобувачем проаналізовано одну із 17 Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, а саме: чиста вода та належні санітарні умови).*

11. Трутеня А. В. Формування у студентів ціннісного ставлення до водних ресурсів як компонента екологічної культури. Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 29–30 листопада 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 80–81.

12. Трутеня А. В. Зарубіжний досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентів аграрних закладів вищої освіти. Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 6–7 грудня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 142–143.

13. Трутеня А. В. Історичний аспект виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентської молоді. Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 21–22 лютого 2019 року: тези доповіді. Київ, 2019. С. 125–126.

14. Трутеня А. В. Погляди Тараса Шевченка на виховання. Феномен Тараса Шевченка: лінгвістичний, історичний і соціофілософський аспекти (до 205-річчя від Дня Народження: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 12–13 березня 2019 року: тези доповіді. Київ, 2019. С. 163–164.

15. Трутеня А. В. Питання виховання у творчій спадщині Пантелеймона Куліша. Пантелеймон Куліш – громадянин, науковець, перекладач: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26–27 вересня 2019 року: тези доповіді. Київ, 2019. С. 143–144.

16. **Трутеня А. В.**, Сопівник Р. В. Ціннісні засади поетичної творчості Максима Рильського в контексті виховання особистості. Соціокомунікативний простір України: Історія та сьогодення (до 125-річчя від дня народження М. Т. Рильського): Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Київ, 20–21 лютого 2020 року: тези доповіді. Київ, 2020. С. 156–157. *(Здобувачем здійснено аналіз збірок «Голосіївська осінь», «Зимові записи», де прослідковується життєрадісне та емоційне почуття до природи, а також віршів «Ліс», «Розмова», ідея яких полягає у збереженні природи для щастя сучасного та майбутніх поколінь).*